

SOSYOLOJİ DERGİSİ

*İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Semineri Tetkik ve Araştırmaları
Müdür: Prof. Hilmi Ziya Ülken, 1942.*

Dergi 350 sahifelik bir eserdir; içinde üç telif yazı, üç tercüme, bir araştırma planı, iki anket örneği ve müteaddit kitapların tahlilleri vardır. Dergide en mühim gördüğümüz, Prof. Hilmi Ziya Ülken'in "Sosyolojinin mevzuu ve usulü" adlı yazısıdır. Bu yazısında muharrir, şimdiye kadar memleketimizdeki sosyoloji anlayışında ve yazılarında hâkim olan Durkheim sosyolojisinden farklı bir görüşün ana hatlarını veriyor. Durkheim sosyolojisini yazısının müteaddit yerinde haklı ve isabetli olarak tenkit ediyor.

Muharrir Durkheim'ın aslında spiritualiste olduğunu, fakat diğer taraftan sosyolojiyi müsbet bir ilim yapmak emelinde olduğu için spiritualiste görüşle bilimci görüşü telif etmeğe teşebbüs ettiğini, fakat iki görüş arasındaki zıtlıktan dolayı bu teşebbüsünde muvaffak olamadığını söylüyor. Durkheim, içtimaî olguyu "bir fikir gibi değil, bir şey gibi" tetkik etmek icap ettiğini ileri sürmekle beraber, sosyal vakıanın aslında bir şey değil bir fikir olduğu iddiasındadır. Bu ise, "fikrin bir takım şeylere aksettiğini iddia etmek demektir". Şu halde sosyolog, sosyal olayın kendisini değil, ancak "gölge"lerini yakalayabilecek, tetkik edebilecektir (s. 45). Cemiyetin fikir olduğu noktasından ilerliyerek, "bütün cemiyetin dinden doğduğunu ispat etmeğe çalışan Durkheim, bizzat dinî tasavvurların hangi faaliyetler üzerinde cereyan ettiğini ve bazı emirler ve nehiler sisteminden ibaret olan dinin hangi faaliyetleri kırbaçladığını, hülâsa dinî tasavvurların ancak tasavvur edilen eşya ve fiillerle, yani bir takım faaliyet ve işlerle kaim olduğunu, hatta sırf onları ifade etmek ihtiyacından doğduğunu hesaba katmıyor" (s. 27).

Durkheim, sosyal değerlerle reel insan münasebetleri arasındaki bağıllığı böylece ters bir surette vazettiği içindir ki, sosyolojiyi müsbet bir ilim yapmak istediği halde muvaffak olamıyor. Onun tarifine göre sosyal hadise, mahiyeti itibarı ile sosyolojik tetkiklerin sahası dışında kalıyor. Sosyolojinin müspet bir bilim olabilmesi imkansızlaşıyor. Durkheim'ın, sosyal olayların kendilerine mahsus vasıfları olduğu bunların biyolojik veya ferdi psikolojik unsurlara irca edilemeyeceği fikri doğrudur; fakat bu fikir zarurî olarak fertlerin dışında bir "içtimaî ruh"un mevcudiyetini tazammun etmez. "Hakikatte yalnız insan davranışları arasındaki karşılıklı münasebetlerde meydana çıkan bazı hadiseler vardır ki, bunların objektif, maddi ve müşterek manzaraları ile cemiyet ilmi, sübjektif ve hususi görüşleri ile şuur ilmi meşgul olmaktadır" (s. 877).

Muharririn Durkheim hakkında ileri sürdüğü tenkitlerin esası budur; daha muhtelif noktalarda da sırası geldikçe Durkheim sosyolojisinin zayıf noktalarını belirtiyor. Muharrir, Fransız sosyoloğundaki tenakuzların sebebini de ortaya koyuyor : "Bizzat bu sosyologlar (Durkheim, Spencer) araştırmalarında bazı prejüjelere bağlı kalmışlardır; Meselâ Durkheim eski felsefeden kalan "insanî mahiyetin ikiliği" (maddî-manevî) prejüjesinden kendini kurtaramadığı gibi, iş bölümü ve sosyalizme

ait araştırmalarında da Fransız cooperatiste partilerinin prejüjelerine bağlı kalmıştır. Bunun sebebi cemiyet hayatında aksiyonla nazariyenin sıklıdan sıklıya birbirine bağlı olması ve insanın kendi dışına ıkamamasıdır” (s. 36).

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Prof. H. Z. Ülken’e göre sosyolojinin mevzuu “karşılıklı insan münasebetlerinden meydana çıkan bazı hadiseler”dir. Fakat insan münasebetlerini muallakta imişler gibi ele almak hatalıdır. Muharrir bu noktada Tarde ve Simmel gibi sosyologları tenkit ediyor. Onlar insanlar arasında karşılıklı tesirleri içinde buldukları muhitten tecrit ederek, sanki muallakta mevcutmuşlar gibi telâkki ediyorlar. Halbuki bütün karşılıklı münasebetler, tesirler, bir içtimaî saha içinde meydana gelirler, binaenaleyh ancak bu saha içinde tetkik edilmeleri gerekir, “içtimaî sahayı meydana getiren nevi (specifique) içtimaî vakıalar bu ilimlerden her hangi birine doğrudan doğruya ircaı mümkün olmıyan tabii hadiseler olmalıdır; biz bunları iş-organizasyon hadiselerinde görürüz. Her cemiyet bir takım iş-organizasyon hadiselerine dayanır”. “İş-organizasyon hadiseleri içtimaî sahanın temelini teşkil eden çift karakterli hadiselerdir. Bunlar iş manzaraları ile bir şey elde etmek için sarfedilen insan emeği, yani “iş”; diğer manzaraları ile bu için teşkilâtlanması yani organizasyonudurlar. Yalnız başına iş zihnin tecridi olduğu gibi, yalnız başına organizasyon da yine zihnin mantıkî tecrididir.” (s. 15). İş ile organizasyon daima beraber gider. Bu noktada muharrir şüphesiz haklıdır; fakat, işle organizasyonun daima beraber gitmesi hadisesinden muharrir, iktisadî organizasyon ile siyasî organizasyonun daima beraber bulunduğu neticesini çıkarıyor. İş-organizasyon hadiselerinin “economico-politique” olduğunu söylüyor (s. 16). Daha sonra aynı noktayı tekrar ele alarak (s. 103) şöyle muhakeme yürütüyor “Devamlı cemiyetler her hangi bir istihsal yapan ve bunun için için aralarında organize olduğu insan topluluklarıdır. Her organizasyon bir tahdittir. Her tahdit bazı şeylerin yapılmasını ve bazı şeylerin yapılmamasını icabettirir. Bunun için her cemiyette bir takım mükelleflikler, kaideler, baskılar vardır ve bunun ifadesi de devlet’dir. Fakat görölüyor ki her cemiyet yalnız başına devlet olamıyacağı gibi, yalnız başına iktisat da olamaz. Her hangi bir şeyin istihsal edilebilmesi için, orada insan işinin organize olması, bundan dolayı bir tahditler sistemi ve devlet bulunduğu gibi; her hangi bir yerde devlet olabilmek için de orada mutlaka bir istihsal faaliyeti bulunmalıdır. Hülâsa organizasyon iş içindir ve iş’te organizasyon içindir. Bu iki mefhum ayrı ayrı tasavvur edilemez. Bunun için içtimaî hadiselerin temeline alt yapı veya iktisadî-siyasî hadiseler diyebiliriz.” (s. 103).

Nerede iş varsa orada organizasyon, nerede organizasyon varsa orada iş olduğu doğrudur; çünkü iş, insanların birlikte gördükleri kolektif bir faaliyettir. Yalnız muharririn iddia ettiği gibi için organize olması mutlaka siyasî organizasyonun, devletin olması demek değildir. Bize öyle geliyor ki muharrir doğrudan doğruya “iş”in organizasyonu demek olan iktisadî organizasyon ile, onun üzerinde yükselen siyasî organizasyonu, devleti, birbirine karıştııyor. Devleti sadece bir tahditler, emirler ve nehiler sistemi olarak tarif etmek bize fazla geniş bir tarif görünüyor; böyle tarif edince devleti diğer sosyal müesseselerden ayırt eden spesifik vasıflar ortadan kayboluyor. Ahlâk kaideleri, hukuk kaideleri, dinî kaideler hatta muaşeret kaideleri de birer tahditler, emirler ve nehiler sistemidir. Siyasî organizasyon, mevcut olduğu her

yerde, muhakkak iktisadî organizasyona bağlıdır, fakat her iş organizasyonun bulunduğu, yani iktisadî faaliyetlerin teşkilâtlanmış olduğu her yerde muhakkak devletin mevcut olması icap etmez. Nitekim, en iptidai seviyede olan bazı kavimlerde iş organizadır, fakat bu, devlet organizasyonu değildir. Bu mülâhazalarla, devletin, H. Z. Ülken'in "müştak hadiseler" dediği ve içtimaî temele bağladığı kategoriye sokulması daha muvafık görünüyor. Durkheim'ın kolektif tasavvurlar dediği hadiseler ve onların ifadeleri olan içtimaî değerler sistemine muharrir, müştak hadiseler diyor. İş-organizasyonunu teşkil eden "temel hadiselerin üzerinde meydana çıkan din, ahlâk, hukuk, sanat, tefekkür gibi içtimaî hadiselerle müştak içtimaî hadiseler diyoruz. Bunlar her hangi bir içtimaî sahada vukua gelen esalî içtimaî münasebetlerin sübjektif akislerinden doğmaktadırlar. Bir iş organizasyonunun kendine dahil olan fertlerin şuurundaki akislerine kolektif tasavvur ediyoruz... içtimaî değerler öyle bir takım kolektif hükümlerdir ki hedefi daima iş organizasyonudur. Yani bu hükümler ancak değerlendirdikleri temel hadiselerle kaimdirler. Bu hadiseler mevcut olmadıkça bu hükümler doğmaz" (s. 16).

Bu suretle H. Z. Ülken, "hadiseçi ve bilimci" görüşe uygun bir sosyoloji anlayışının ana çizgilerini veriyor. Bu anlayışa göre sosyal hadiseler hem kendilerine has vasıfları olan ve bu vasıflar çerçevesi içinde, "kendi mertebelerinde" anlaşılması ve tetkik edilmesi gereken hadiselerdir, hem de sosyal hadiselerin böyle nisbî muhtariyeti fikri, Durkheim da olduğu gibi mistik, spiritualist bir görüş tazammun etmez. Bunun mümkün oluşu, muharririn atomcu ve mekanik bir bilim zihniyeti ile değil, fakat bu günkü bilimin durumuna uygun olarak dinamik ve bütüncü bir realite anlayışından hareket etmesidir: "Bütün tabiat vakıalarında mahiyet birliği unutulmamalıdır." Sosyal hadiseler de tabiat hadiselerine dahildir. Fakat, "bütün tabiat vakıalarında tezatlar, çatışmalar ve terkipler görüyoruz. Bu tezatlar, miktar birikmelerinin doğurduğu anî değişmeler halinde neticelenmektedir ki, buna nicelikten niteliğe geçiş diyebiliriz." "Tabiat mertebeleri arasında yalnız nicelik değil, fakat nitelik farkı vardır. Mertebelerin mekanik tarzda birbirine zıt olduğunu ve aralarında mahiyet farkı bulunduğunu da zannetmemelidir" (s. 34).

Prof. H. Z. Ülken tabiat hadiselerinden hareket ederek sosyal hadise anlayışına geliyor. Cemiyeti evvelâ tabiatın içine oturtuyor ve sonra tabiatın bu parçasını, cemiyeti, tabiatın diğer kısımlarından ayırt eden vasıfları veriyor. Cemiyetin yapısında tabii muhitte olan münasebetleri teşkil eden kısmı, iş organizasyonunu, esas, temel kısım olarak vaz ediyor, diğer sosyal hadiselerin buna dayandığını ve bu temele göre değiştiğini belirtiyor. Böylece H. Z. Ülken, muallakta kalmıyan, mistikliğe kaçmıyan, realitenin üzerine sağlamca oturan bir cemiyet anlayışını ortaya koyuyor. Bu anlayışın, cemiyet yapısında yaptığı tefrikin, teferruatlı, müşahhas sosyoloji araştırmalarına istikamet vermek bakımından büyük metodolojik ehemmiyeti vardır.

En son olarak, muharririn sosyal değişme hakkındaki fikirlerini kısaca ele alalım. Müştak sosyal olayların iş-organizasyonuna göre değiştiğini gördük. İş-organizasyonunun değişmesi hangi hadiseden doğar? Bu sorunun cevabını verirken muharrir, evvelâ ırk ve coğrafi şartlarla yapılan izahları isabetli tenkitlerle reddediyor. İş-organizasyonu istihsâl vasıtalarının tekâmülü ile şartlanmıştı: bu tekâmül ise "mübadele"ye bağlıdır. "Mübadele için istihsal veya istihsal için mübadele bir-

birini takip eder ve tamamlar. Hiç bir zümre yalnız yaşayamaz. Bir kısım eşyasını, bir kısım faaliyetini ve bir kısım ihtiyaçlarını diğer zümrelerden tedarike mecburdur. Buradan, ihtiyaçtan fazla istihlal ve biriktirme hadiseleri doğar” (s. 400). İş-organizasyonunun değişmesinin istihlal vaziyetine bağlı olması kabul; fakat istihsalin birikmesinin mübadele ile izahı bize tatmin edici görünmedi. Mübadele, istihlal edilen maddelerin mıntakalar ve zümreler arasında hareketidir; bu hareket yolu ile (fakat mübadelenin neticesi olarak değil) istihsalin yarattığı servet bazı mıntaka ve zümrelerde toplanabilir, fakat, mübadele, top yekûn istihsalini artırmaz, ona bir şey ilâve etmez. Bizce iş-organizasyonunun değişmesinde büyük rolü teknolojik gelişmeler oynar. Teknolojik gelişmenin esas, umumî şartı ise insanın âlet yapma ve kullanma faaliyetinin kendisinde mündemiçtir. İnsanın âlet yapma faaliyeti, hayvanlarda görülen benzer faaliyetlerden farklı olarak, devamlı, birikici ve gelişme gösteren bir faaliyettir. Bu gelişmenin muayyen devirlerde aldığı müşahhas istikametler ise, o devrin tarihî şartları ile izah edilebilir. Teknolojik gelişmenin bu birikici vasfını bu derginin ikinci sayısında “Sosyal Evrim Meselesi” adlı yazımda kısaca ele almıştım. Teknolojinin sosyal değişimdeki rolü ve teknolojik gelişmenin vasıfları ve şartları, üzerinde ehemmiyetle durulacak konulardan biridir. Bu yazının çerçevesi bu konuyu burada açmağa müsait değildir.

Prof. H. Z. Ülken’in yazısında mühim, dikkate değer gördüğüm noktaları böylece hülâsa etmeğe çalıştım, itiraf ederim ki bu iş pek kolay olmadı. Muharrir pek mütenevvi mevzuları ele aldığından dolayı bazı mühim noktaları fazla açmadan kısaca münakaşa etmek veya vazetmek zorunda kalıyor ve bu geniş tenevvü içinde en mühim noktalar biraz kaybolmak, aralarındaki irtibatı kaybetmek tehlikesine düşüyorlar. Muharrir, memleketimizdeki sosyoloji anlayışında hâkim olan Durkheim sosyolojisinin hatalarını, tenakuzlarını iyi belirtiyor. Le Play mektebine daha müsamahakâr olmakla beraber onu da coğrafi determinist temayülünden dolayı haklı olarak tenkit ediyor. H. Z. Ülken’in hareket noktası isabetlidir ve koyduğu cemiyet anlayışının metodik ehemmiyeti vardır. Muharririn bu başladığı yolda ilerliyerek fikirlerini bize daha sistemli, daha vazih ve keskin bir tarzda vermesini dileriz.

Derginin ikinci yazısı Prof. Fındıklıoğlu’nun “Neo-positivizme göre sosyolojik illiyet” yazısıdır. Muharrir Ph. Frank’ın ve H. Reichenbach’ın fikirlerini hülâsa ediyor. Bu görüşlerin tenkidini muharrir daha sonraki yazılarına bıraktığından, kendisinin bunlara ne derece iştirak ettiğini kesin olarak kestirmek mümkün olmuyor. Fakat Frank’ın fikirlerini hülâsa ederken bazan muharririn kendi namına da söylediği intibah uyanıyor. Felsefe ve “ilim”deki idealist cereyana muharrir taraftar görünüyor. Meselâ Guadenhove’nin idealizminden bahsederken, “ne yazık ki bu idealizmi, ilmin temelini teşkil eden “kemmileştirme” düşmanlığına kadar götürüyor”, diyor. Demek ki idealizm tasvip ediliyor, yalnız ifrata kaçmasına teessüf olunuyor. Muharrir bilhassa Frank üzerinde duruyor ve tabiat hadiseleri arasındaki illiyet bağının ne mahiyette bir münasebet olduğu meselesini münakaşa ediyor. Bu meselede en can alıcı nokta, tabiat hadiselerinde determinizm olup olmadığıdır.

Prof. Fındıklıoğlu bu noktayı oldukça teferruatlı olarak ele alıyor. Frank’a dayanarak muharrir, fizik hadiselerinde illiyet-sizliğin bir misali olarak gaz molekülleri-

nin istatistikî olarak tetkik edilmesini ileri sürüyor. Halbuki Einstein, asıl müşkilin buradan çıkmadığını, çünkü gaz moleküllerinin hareketlerinin daha büyük cisimlerin hareketlerinde cari olan kanunlarla telifi kabil olduğunu söylüyor. Asıl müşkil atom dahilindeki hadiselerin müşahedesinden çıkıyor, ve bu müşkillerden bazı kimseler, tabiatı muayyeniyet olmadığı, hürriyet, hür irade, kendiliğinden olma (spontaneite) olduğu neticesine sıcıyorlar. Müşkil kısaca şudur: büyük cisimlerin mevki ve süratlerini tesbit edip gelecek bir zaman bölümündeki hareketlerini önceden söylemek mümkün olduğu halde, elektron ve fotonların hareketleri için aynı şeyi yapmak mümkün olmuyor. Tek tek elektronların değil, elektron topluluklarının hareketlerinin istatistikî kanunları verilebiliyor. Tek elektronların hareketlerinde carî kanunlar vermenin imkânı olmayışı, elektronların determinizme tâbi olmaması demektir, deniliyor. Mademki elektronların hareketlerinde muayyeniyet yoktur, öyle ise hürriyet vardır ve elektronlar da maddenin aslında olduğu için fizikî tabiatı muayyeniyet yoktur, hürriyet, kendiliğinden olma vardır. Bu noktaya bir geldikten sonra artık buradan “tabiat üstü” kuvvetlere, dine, mistikliğe gitmek kolaydır.

Hadise ile netice arasındaki yarığın, yapılan sıçramanın ne kadar büyük olduğu görülüyor. Maalesef bu suretle muhakeme yürütenler arasında yalnız felsefeciler değil, fakat astronomi, fizik ilimleriyle uğraşan sir James Jeans ve Sir Arthur Eddington gibi bilginler de vardır. Böyle bilginlerin de bu safta bulunuşu bu görüşlere sözde ilmî bir kiske veriyor. Hâlbuki bu şahısların kendi sahalarında tanınmış ilim adamları olmaları müdafaa ettikleri fikirlerin doğru olmasını icap ettirmez, çünkü burada kendi dar sahalarının dışına çıkmış oluyorlar. Lâboratuvarlarının dar çalışma sahasının dışında bu şahıslar da diğer insanlar gibi içinde buldukları içtimaî şartların tesirinde kalan ve bu tesirler altında düşünüp yazan kimselerdir, idealist felsefeye, mistikliğe doğru olan bugünkü cereyanın sebeplerini içtimaî şartlarda aramalıdır; bu cereyan, bugünkü fizik biliminin durumundan ziyade, bugünkü garp cemiyetinin durumu ile izah edilebilir. Mamafih fizik ve matematik ilimlere mensup tanınmış bilginlerden de bilimin otoritesine dayanarak ortaya sürülmek istenen bu yersiz iddialara karşı kuvvetli itirazlar yükselmiştir. İlliyezsizlik iddialarının hareket noktası quantum fiziğidir. Quantum nazariyesini ilk ileri süren ve bu sahadaki çalışmaları ile en tanınmış bilginlerden olan fizikçi M. Planck'tır. M. Planck kendi çalışmalarının ve nazariyesinin böyle ilmî görüşle telifi kabil olmıyan ve iddia edildiği gibi hadiselerin de teyit etmediği bir takım görüşlere yol açmasına fena içerliyor ve bundan dolayı kendisini hakikat namına bu meseleyi ele almakla mükellef hissederek illiyet meselesi hakkında bir eser yazıyor. Planck bu eserinde quantum fiziğinin muayyeniyetsizlik neticesine götürdüğünü reddediyor. İngiliz riyaiezecisi H. Levy de aynı meseleyi ele alarak müşkilâtın nereden doğduğunu belirtiyor. Vardığı netice kısaca, müşkilin hadiselerden, elektronlardan değil, hadiseler hakkında yapılan yanlış faraziyelerden doğduğudur. Eski atomcu, mekanik fizik temelinden sarsılmıştır, fakat halâ bu görüşün tesirleri devam ediyor; onun için Levy'e göre bugünkü fiziğin buhranı, yıkılmakta olan eski, atomcu ve mekanik realite görüşünün ve ona dayanan fiziğin buhranıdır. Farklı ve yeni bir realite görüşü ve illiyet anlayışı mümkündür; muayyeniyetsizlik mevzuu bahis olamaz.

Prof. Fındıkoğlu, “sadece işaret edip geçtiğimiz bu illiyetsizlik, bizi nihayet ‘tabi-

at ve mucizeye' götürebilir" diyor. Böyle bir neticeye götürmesi bu görüşün ne kadar tehlikeli, bilim zihniyetine zıt olduğunu göstermeğe yeterdir. Fakat birkaç satır sonra muharrir, hayret edilecek bir hüküm veriyor; tabiat kanunlarına "yüksek bir kudretin" müdahalesi "illiyet esasını reddetmez" diyor. Hem mucize, hem de tabii kanunlar! Hem orta çağ hortlamış gibi mucizeye inanmak, hem de ilim zihniyeti gütmek! İşte bu idealist cereyanın içine girdiği çıkmaz. Galileden beri bilimin ilerleyişi ve bu kadar verimli oluşu hadiselerde muayyeniyet olduğu fikrinden hareket ederek mümkün olmuştur. Muayyeniyeti inkâr etmek demek bütün bu neticeleri inkâr etmek demektir. Atomcu ve mekanik illiyet anlayışının iflâsı, muayyeniyetin cerhi ve illiyetsizliğin isbatı demek değildir. H. Levy de bu hususta şöyle diyor: bugünkü ilimden muayyeniyeti ve önceden söylemeyi (prediction) kaldırmız, bütün muazzam başarıları ile ilim binamız ve tatbikatına dayanan teknolojimiz çöker. İlmî bilginin başarıları tatbikata, aksiyona geçmiştir; bunlar inkâr edilemez. Muayyeniyeti reddetmek, reddedenlerin karşısına, kabul etmenin doğurduğu müşkillerden çok daha büyüklerini çıkaracaktır. Ama yukarda da işaret ettiğimiz gibi, bu idealist cereyanların sebebini fiziğin bugünkü durumundan, elektronların hareketinden ziyade garp cemiyetlerinin durumunda aramak daha doğru olur.

Dergide, Selma Arpat'ın ve Nedim Göknil'in Park ve Burgess'ten yaptıkları iki tercüme, bir de Ercüment Arabay'ın Malinovski'den çevirdiği bir yazı var. Amerikan sosyologlarının eserleri memleketimizde tanınmamıştır. Eğer maksat sosyoloji literatürünün çeşitlerini memleketimizde bu mevzularla ilgilenenlere tanıtmaksa, böyle tercümelerin bir fonksiyonu vardır. Yalnız tercümelerin neticesinde bilecek muhtemel bir tehlike de vardır. Aynı dergide, memleketimizdeki sosyoloji cereyanlarının tarihçesini veren yazıda da belirdiği üzere, zaman zaman bizde muhtelif sosyoloji mektepleri garptan ithal edilerek revaç bulmuştur. Yalnız elbise ve eşyada değil, bilim ve fikir hayatında da "moda"lar vardır. Henüz işidilmedik muharrirleri tanıtp onların arabasına binerek birer şöhretçik edinmek temayülleri vardır. Umarız ki Amerikan sosyologlarından yapılan tercüme böyle bir cereyan başlatmaz. Sonra, tercüme edilen eserler ve yazarları hakkında okuyucu aydınlatacak malûmat verilse fena olmaz. Meselâ, Park ve Burgess'in tercüme edilmeğe başlanan kitabı 1920'lerin başında çıkmıştır; binaenaleyh oldukça eskidir, ikincisi, Avrupada olduğu gibi Amerikada sosyoloji sistemleri, mektepleri kuvvetle teşekkül etmiş olmadığından, Park ve Burgess veya her hangi diğeri bir muharrir "Amerikan sosyolojisi"ni temsil etmez. Bu kitapta Alman formel sosyolojisinin tesirleri vardır. Park ve Burgess bilhassa beşerî ekolojideki çalışmaları ile tanınmışlardır ki bu da esasında biyolojik analogiye dayanan bir sosyoloji anlayışıdır. (Beşerî ekolojinin tahlil ve tenkidini yapan bir yazım İnsan mecmuasının son 23 üncü sayısında çıktı). Amerikan sosyologlarından umumî sosyoloji kitapları yerine araştırmalar, etüdler tercüme edilse, sosyolojinin memleketimizde gelişmesi bakımından daha faydalı olacağı kanaatindeyim.

Derginin sonlarında iki anket örneği vardır: Ahmediyede dokumacılık ve Ceza evleri. Bir de Prof. H. Z. Ülken köy tetkikleri için bir araştırma planı veriyor. Gerek etüdlerde, gerek araştırma planında Le Play mektebinin izleri vardır. Dokumacılığa ve ceza evlerine ait tetkikler sadece tasviridir. Hadiseler arasındaki münasebetler

incelenmemiş, sosyolojik problemler belirtilmemiştir. Başlangıçta ele aldığımız yazısında Prof. H. Z. Ülken, esas noktalarına iştirak ettiğim bir sosyoloji anlayışının ana çizgilerini veriyor. Bu anlayıştan hareket ederek, talebelerine yaptırdığı etüdüleri problemler etrafında teşkilâtlandırmasını kendisinden bekleriz. Böyle bir görüşten hareket ederek problemler koyan ve onlara cevap arayarak ilerliyecek araştırmaların neticesi çok verimli olacaktır ve bu suretle memleketimizde sosyoloji hakiki bilim yoluna, verimli araştırmalar yoluna girmiş olur. Çalışmalarını ve dergiyi bu yolda geliştireceğini Prof. H. Z. Ülken'den umarız.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 4, Haziran 1943